Eduskunnan valtiovarainvaliokunnan liikennejaosto
kaisa.iso-sipila@eduskunta.fi

Liikenne- ja viestintäministeriön kirjallinen asiantuntijalausunto hallituksen esityksestä eduskunnalle valtion talousarvioksi vuodelle 2022 (HE 146/2021 vp)

Lausunnon teema

Julkisen henkilöliikenteen palvelut ja ostot
Julkisen henkilöliikenteen tilanne ja pahimmat kipupisteet
Miten koronapandemian vaikutusten arvioidaan näkyvän kysynnässä ja tarjonnassa lyhyellä ja pidemmällä aikavälillä

Lausunto

Liikenne- ja viestintäministeriö kiittää mahdollisuudesta lausua asiassa. Liikenne- ja viestintäministeriön hallinnonalan tehtävänä on edistää liikennemarkkinoiden kehittämistä ja uusien, asiakaslähtöisten palvelujen syntymistä. Kilpailua edistämällä varmistetaan palvelujen tehokkuus ja monipuolisuus. Ministeriön velvoitteena on turvata liikenteen peruspalvelut tarvittaessa ostoilla.

Julkisen henkilöliikenteen palvelut ja ostot, momentti 31.20.55

Julkisen henkilöliikenteen lähtökohtana on Suomessa markkinaehtoisuus. Mikäli liikennepalveluita halutaan järjestää monilukuisempina, luotettavampina, korkealaatuisempina tai edullisempina kuin markkinaehtoisesti syntyisi, voi julkinen taho ottaa vastuun juna- ja tieliikenteen liikennepalveluiden järjestämisestä EU:n nk. palvelusopimusasetuksessa (EU/1370/2007) säädettyjen menettelytapojen mukaisesti. Suomessa junaliikenne sekä kaupunkiseutujen joukkoliikenne on pääsääntöisesti järjestetty palvelusopimusasetuksen mukaisesti.

Momentille on esityksessä ehdotettu 102,724 miljoonaa euroa.

Kaupunkien joukkoliikenneviranomaisten rahoitus koostuu lipputuloista sekä valtion ja kuntien rahoituksesta. Vuoden 2022 talousarvioesityksessä julkisen henkilöliikenteen palveluihin ehdotetaan kohdennettavaksi 40,875 miljoonaa euroa. Luku pitää sisällään suurten ja keskisuurten kaupunkiseutujen julkisen henkilöliikenteen tuen sekä ilmastoperusteiset toimenpiteet.

Lisäksi julkista henkilöliikennettä voidaan hankkia hankintalainsäädännön mukaisesti. Valtionrahoitus julkisen henkilöliikenteen ostojen osalta koostuu valtakunnallisen henkilöjunaliikenteen palvelutason turvaamiseksi tehdyistä junaliikenteen ostoista, lentoliikenteen ostoista sellaisille paikkakunnille, joiden saavutettavuus on elinkeinoelämälle tärkeää edellyttäen, että matka-aika Helsingistä näille paikkakunnille on junalla yli kolme tuntia, sekä

Liikenne- ja viestintäministeriö
Käyntiosoite: Eteläesplanadi 16, Helsinki
Postiosoite: PL 31, 00023 Valtioneuvosto
Puhelin: 029516001
www.lvm.fi
etunimi.sukunimi@lvm.fi
kirjaamo@lvm.fi

elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskusten hankkimista peruspalveluluonteisista joukkoliikenneyhteyksistä alueelliseen ja paikalliseen liikenteeseen. Julkisen henkilöliikenteen ostoihin ehdotetaan kohdennettavaksi yhteensä 63,499 miljoonaa euroa. Liikenne- ja viestintäministeriö neuvottelee parhaillaan pidemmästä, enintään yhdeksänvuotisesta ostoliikennesopimuksesta henkilöjunaliikenteessä[1].

Lisäksi momentilta ehdotetaan kohdennettavaksi 1,35 miljoonaa euroa joukkoliikenteen kehittämishankkeisiin ja liikkumisen ohjaukseen. Määrärahalla edistetään julkisen henkilöliikenteen toimintaedellytyksiä ja pyritään lisäämään joukkoliikenteen kulkutapaosuutta.

Julkisen henkilöliikenteen tilanne ja pahimmat kipupisteet

Koronapandemian aikana julkisen henkilöliikenteen matkustajamäärät romahtivat, millä oli merkittävä vaikutus alalla toimivien yritysten taloudelliseen tilanteeseen. Vuonna 2020 valtio osoitti joukkoliikenteeseen 200 miljoonan[2] lisämäärärahan sekä vuonna 2021 yhteensä 22,8 miljoonan euron lisämäärärahan, jonka hakumenettely alkaa syksyllä 2021. Henkilöjunaliikenteen ostoihin osoitettiin 2020 VII lisätalousarviossa 11 miljoonan euron lisäys ja 2021 III lisätalousarviossa toiset 11 miljoonaa euroa koronatilanteen pitkittymisen vuoksi.

Tavoitteena on ollut erityisesti turvata joukkoliikenteen palvelutaso ja estää lippujen hintojen korotukset joukkoliikenteen. Palvelutason heikentyminen ja lippujen hintojen merkittävät korotukset ovat omiaan vaikuttamaan joukkoliikenteen kysyntään. Kysynnän puute edelleen johtaa joukkoliikennetoimijoiden kykyyn pitää yllä hyvää palvelutasoa ja kilpailukykyisiä lippujen hintoja. Lisämäärärahoilla on tähän mennessä voitu korvata noin 47 prosenttia kaupunkiliikenteen lipputulomenetyksistä. Euromääräisesti suurimmat lipputulomenetykset kohdistuivat suurille kaupunkiseuduille eli Helsingin seudun liikenteen (HSL) alueelle, Turkuun, Tampereelle sekä Ouluun. On ylipäänsä myös hyvä huomata, että suuri osa joukkoliikenteen ja julkisen henkilöliikenteen rahoituksesta tulee kunnilta.

Pandemiatilanteen helpotettua joukkoliikenteen kysyntä on ollut kasvusuuntaista, joskin joukkoliikennetoimijoiden taloustilanne on edelleen heikko. Tämän syksyn osalta eri liikennemuodoissa matkustajakysyntä on ollut (liikennemuodosta hieman riippuen) yhä kymmeniä prosentteja alempana kuin 2019. Yhteiskunnan avautuessa esimerkiksi viikonloppukysyntä ja matkailu näyttäisi kuitenkin olevan elpymässä jopa lähelle 2019 tasoa. Rajoitusten purkamisen jälkeisestä tilanteesta ei ole vielä tarkkaa dataa saatavilla.

[1] Hankinnoilla ostettaisiin yöjunaliikennettä sekä taajamajunaliikenteen palveluja Etelä-Suomessa. Valtio ostaisi myös yöjunaliikennettä, markkinaehtoisesti kannattamatonta kaukoliikennettä ja sähköistämättömillä rataosilla kiskobussiliikennettä.

[2] 2020 IV ja VII LTAE. VaVM 36/2020vp: Koronaepidemia on aiheuttanut tuntuvia menetyksiä julkisen liikenteen järjestäjille, ja momentin määrärahaa on siksi korotettu kuluvan vuoden aikana jo kahteen kertaan. Vuoden 2020 neljännessä lisätalousarviossa julkisen liikenteen resursseja korotettiin 100 milj. eurolla ja seitsemännessä lisätalousarviossa vielä 100 milj. eurolla. Lisäksi VR:n ostoliikenteeseen osoitettiin 11 milj. euron lisämääräraha.

Liikenne- ja viestintäministeriö
Käyntiosoite Eteläesplanadi 16 Helsinki
Postiosoite PL 31 00023 Valtioneuvosto
Puhelin 029516001
www.lvm.fi
etunimi.sukunimi@lvm.fi
kirjaamo@lvm.fi

Keskeistä on saada joukkoliikenteen matkustajamäärät ja sitä myöten lipputulot jälleen kasvu-uralle. Tilanne on vaikein kaupunkiseutujen ulkopuolisessa liikenteessä, jossa moni liikenteenharjoittaja on keskeyttänyt toimintansa kysynnän romahdettua. ELY-keskukset ovat joutuneet hankkimaan liikennettä keskeisimmille opiskelu- ja työasiayhteyksille.

Valtakunnallisen liikennejärjestelmäsuunnitelman (jäljempänä Liikenne 12) mukaisesti valtio varautuu pääosin vuosina 2021-2024 joukkoliikenteen elvyttävään tukemiseen. Tuella elvytetään joukkoliikenteen käytön ja liikennöinnin kehitystä, tavoitellen joukkoliikenteen houkuttelevuuden palauttamista ja koronaepidemiaa edeltänyttä kasvu-uraa.

Miten koronapandemian vaikutusten arvioidaan näkyvän kysynnässä ja tarjonnassa lyhyellä ja pidemmällä aikavälillä

Lyhyellä aikavälillä koronapandemia näkyy joukkoliikenneviranomaisten heikentyneenä taloustilanteena ja siitä johtuvana paineena korottaa lippujen hintoja tai kohdistaa leikkauksia palvelutasoon. Kaupunkiseuduilla joukkoliikenteen tarjonta on muun muassa valtion lisämäärärahojen ansiosta toistaiseksi saatu pidettyä koronapandemiaa edeltävällä tasolla. Kaupunkiseutujen ulkopuolella markkinaehtoiset toimijat ovat joutuneet vähentämään tai keskeyttämään liikennöintiään. Mikäli kysyntä palautuu nopeasti koronapandemiaa edeltäneelle tasolle, arvioidaan myös joukkoliikenteen tarjonnan palautuvan kysyntää vastaavaksi.

Joukkoliikenteen kysynnän pysyvä lasku vaikuttaisi sen sijaan väistämättä siihen, minkälaista palvelutasoa joukkoliikenneviranomaiset pystyvät ylläpitämään ja siihen, mitkä julkisen liikenteen järjestämisen kustannukset olisivat. Kysyntään vaikuttaa erityisesti se, jääkö etätyö yleiseksi työskentelykäytännöksi vai palautuvatko työmatkaliikennevirrat koronapandemiaa edeltäneelle tasolle. Tämä voi vaikuttaa myös ruuhkahuippujen tasaantumiseen tai siirtymiseen. Koronapandemian aikana myös henkilöautoilu kasvatti suosiotaan, ja joukkoliikenteen kysynnän kannalta keskeistä onkin, palaavatko kuluttajat joukkoliikenteen käyttäjiksi. Liikenne- ja viestintäministeriö seuraa joukkoliikenteen elpymisen tilannetta ja käy aktiivisesti keskusteluita joukkoliikennetoimijoiden kanssa.

Liikenne- ja viestintäministeriö haluaa lisäksi tuoda esiin joukkoliikenteen merkityksen kasvihuonekaasupäästöjen vähentämisessä. Fossiilittoman liikenteen tiekartassa on linjattu toimenpiteet, joilla kokonaisuutena saadaan puolitettua kotimaan tieliikenteen päästöt vuoteen 2030 mennessä vuoden 2005 tasoon verrattuna. Yksi toimenpiteistä osana oikeudenmukaista siirtymää kohti kestävämpää liikennejärjestelmää on suurten ja keskisuurten kaupunkiseutujen joukkoliikennetukien kaksinkertaistaminen vuosille 2022-2024. Vuoden 2022 talousarvioesityksessä suurten ja keskisuurten kaupunkiseutujen tukea on lisätty kolmella miljoonalla eurolla. Vuoden 2022 talousarvioesityksessä suurten kaupunkiseutujen määräraha on kuitenkin edelliseen vuoteen verrattuna 0,5 miljoonaa euroa pienempi määräaikaisen energia- ja ilmastostrategiaan perustuneen kolmen miljoonan euron lisämäärärahan poistuttua.

Liikenne- ja viestintäministeriö
Käyntiosoite Eteläesplanadi 16 Helsinki
Postiosoite PL 31 00023 Valtioneuvosto
Puhelin 029516001
www.lvm.fi etunimi.sukunimi@lvm.fi kirjaamo@lvm.fi

Yksittäisenä toimenpiteenä joukkoliikennetukien lisääminen vaikuttaa liikenteen kasvihuonekaasupäästöjen vähentämiseen vain vähän ja näyttäytyy verrattain kalliina. Kuitenkin yhdessä muiden toimenpiteiden kanssa vaikutukset päästöihin ovat suurempia, mahdollistaen laajamittaisempaa siirtymää kestävämpään liikennejärjestelmään. Joukkoliikenteen merkitys on keskeinen erityisesti osana oikeudenmukaista siirtymää kohti kestävää liikennejärjestelmää.

Fossiilittoman liikenteen tiekartassa esitetyt joukkoliikennetuet muodostavat sillan Liikenne 12 -suunnitelmaan: joukkoliikenteen rahoitustasot vuosille 2025–2032 jälkeen on tarkoitus tarkentaa osana Liikenne12 -suunnitelman valmistelua ja toimeenpanoa. Suunnitelmassa esitettyä korotusta tukitasoihin ei ole sisällytetty julkisen talouden suunnitelmaan vuodelle 2025.

Emil Asp
Yksikön johtaja, viestintäneuvos

Helinä Teittinen
Ylitarkastaja

Liikenne- ja viestintäministeriö
Käyntiosoite
Eteläesplanadi 16
Helsinki
Postiosoite
PL 31
00023 Valtioneuvosto
Puhelin
029516001
www.lvm.fi
etunimi.sukunimi@lvm.fi
kirjaamo@lvm.fi